

Tatjana Pregl Kobe

SLOVENSKI KNJIŽNI ILUSTRATORJI

1. del

V reviji *Otrok in knjiga* bomo v nadaljevanjih predstavili nekaj pomembnih sodobnih slovenskih likovnih umetnikov, ki s svojimi ilustracijami širijo domišljajska polja mladih bralcev. V tem prispevku so predstavljeni ilustratorski opusi Zvonka Čoha, Suzi Bricelj in Polone Lovšin.

The Journal of Children's Literature will be bringing presentations of several renowned Slovene visual artists, enhancing the fantasy of young readers with their illustrations. The present article presents the illustrations of Zvonko Čoh, Suzi Bricelj and Polona Lovšin.

Ilustracija je vrhunska ustvarjalna igra, ki se dogaja na križišču med dvema različnima sistemoma sporazumevanja, med verbalnim in vizualnim, ter ju povezuje v umetniško celoto. Besedila prevaja v podobe, a tudi sama zase predstavlja umetnino. Spremlja nove likovne rešitve, saj ilustratorji spreminjajo in prenavljajo slikarske tehnike, uvajajo elemente filma, stripa, animiranega filma, elektronskih medijev in drugih sodobnih tehnologij.

Slovenska knjižna ilustracija je umetniško zelo raznolika in inovativna, ima pa tudi odgovorno vzgojno in izobraževalno vlogo, še posebej v času, ki na avtocesti informacij pogosto drvi mimo nas.

Zvonko Čoh

V knjižnih ilustracijah Zvonka Čoha¹, ilustratorja in avtorja animiranih filmov, se kažejo njegov izjemen smisel za humor, jasna risba in sposobnost slikarskega

¹ Rojen je bil 7. avgusta 1956 v Celju. Leta 1979 je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani diplomiral iz slikarstva pri prof. Janezu Berniku in nato opravil še specialistični študij pri prof. Štefanu Planincu. Že med študijem se je začel ukvarjati z ilustriranjem in umetniškim animiranim filmom. Je avtor in soavtor več risanih filmov (*Poskušaj migati dvakrat*, 1981 – soavtorstvo z Milanom Eričem, *Poljubi mehka me radirka*, 1984). Z Milanom Eričem sta soavtorja prvega slovenskega celovečernega risanege filma *Socializacija bika* (1999), za katerega sta prejela nagrado Prešernovega sklada. Za svoje ilustratorsko delo je prejel več nagrad: zlato pero Beograda (1983), Levstikovo nagrado (1988, 1999), priznanje Hinka Smrekarja (1995), nagrado Hinka

podajanja zgodb. Njegov obsežen, izviren ilustratorski opus v črno-belih risbah in živih barvnih ilustracijah z zanj značilnimi karikiranimi figurami je namenjen otrokom in mladini. Evidence, koliko ilustracij je naslikal, sam nima, ve pa, da se je ilustriranje močno zasedlo v njem. Pravi, da riše na vsak papirček, če se le pokaže priložnost. In kadar upodablja svoje like, se z njimi tudi pogovarja. Če se figure pačijo, se tako pači tudi on. Včasih tudi tako prihaja do podob, ki jih želi naslikati. Pri ustvarjanju je pogosto tudi navihan, saj ga zelo zabava, če upodobi tudi nekaj, česar v besedilu ni. Za dobro ilustracijo si vedno vzame čas.

Je eden najbolj iskrivih in hudomušnih slovenskih ilustratorjev, znan pa je tudi v tujini. Ustvarjalec iz generacije, rojene v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, je uspel svojo ilustracijo oblikovati na način, ki daje podobam tako sugestivnost, da jih je mogoče brati tudi same po sebi. Seveda ohranja tisto svoje bistvo, brez katerega ilustracija ni ilustracija, to je izvornost v sami naraciji in navezavi na določeno literarno izhodišče. Toda krepek vizualni jezik vzpostavlja univerzalnost in avtonomijo do te mere, da jih je iz zavetja knjige istočasno mogoče postaviti v galerijski prostor kot samostojna likovna dela ali pa prenesti tudi v kakšen drug medij.

Že med študijem se je Čoh začel ukvarjati z risanim filmom in ilustracijo, čeprav je tedaj še veljalo prepričanje, da so ilustratorji umetniki nižjega ranga. V tretjem letniku študija ga je profesor Tone Rački skupaj s sošolcem Milanom Eričem vpe-ljal v svet animacije in oživljanje junakov ga je popolnoma prevzelo. Njegov opus animiranih filmov obsega več kot dvajset televizijskih spotov in kratkih filmov. Konec osemdesetih let so na tedanji TV Ljubljana v večernih urah občasno pred-vajali posnetke koncertov festivala Druga godba, ki so se začeli s kratko najavno animacijo, v kateri je nastopala kopica zvijajočih se in neustavljivo poskakujočih živali in instrumentov. Vse od začetka se je tej umetniški zvrsti posvečal s posebno ljubeznijo, še posebej pa ga je opogumila nagrada za najboljšo animacijo na med-narodnem festivalu animiranega filma v Trevisu leta 1987, ki jo je prejel za kratki film *Poljubi mehka me radirka*. Še intenzivneje se je posvetil risanemu filmu in nastala je znamenita celovečerna risanka *Socializacija bika*, ki jo je ustvaril sku-paj z Milanom Eričem. Za ta prvi slovenski celovečerni film, ki je nastajal deset let, v kinematografe pa prišel leta 1999, sta avtorja prejela številne nagrade, med drugim tudi nagrado Prešernovega sklada. Za animirani film, ki govori zgodbo o zagnanosti, naivnosti, sebičnosti, maščevalnosti, lažeh, mleku, jušnih kockah in ne nazadnje tudi o ljubezni, je nastalo več kot petdeset tisoč ročno narisanih sličic: nekonvencionalna filmska animacija poudarja vlogo značilnega slikarsko-risarskega jezika obeh avtorjev.

Danes le še redko pomislimo, da so prazgodovinske jamske risbe, ki so kazale svet podob, kakršnega so poznali takratni ljudje, pravzaprav ilustracije. Razumemo

Smrekarja (2002) in dve plaketi Hinka Smrekarja (2006, 2010), nagrado najlepša slovenska knjiga za otroke (2003, 2004), nagrado izvorna slovenska slikanica (2011) ter Levstikovo nagra-do za življenjsko delo (2015). Leta 2004 je bil uvrščen na častni seznam Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY Honour List). Deluje na področju ilustracij in stripa, umetniškega animiranega filma, vizualnih komunikacij, televizijskih spotov in reklam. Ob svoji 60-letnici je imel veliko pregledno razstavo v ljubljanski Mestni galeriji (3. 12. 2015 – 8. 2. 2016), kjer so mu izdali obsežen katalog (*Capriccio – Vse, kar vidim, počekam*). Ob isti priložnosti je leta 2016 Mladinska knjiga izdala *Čoharije*, zgodbe, pesmi in uganke s podobami Zvonka Čoha. Kot samostojni ustvarjalec na področju kulture ustvarja in živi v Dobrovi pri Ljubljani.

jih zlasti kot samostojne slikarije. Tako je tudi s srednjeveškimi iluminiranimi rokopisi, kjer so podobe v prvi vrsti razlagale besedila, a najboljše danes občudujemo tudi kot samostojne slikarske različice. Z razcvetom in večjo produkcijo ilustracij med pojavom tiska so bile ilustracije resda še naprej pripomoček za razumevanje vsebin, toda zlasti 20. stoletje jim je z najpomembnejšimi svetovnimi umetniki, ki so se lotili te likovne zvrsti, odprlo večjo možnost novega, še kreativnejšega razvoja. Zvonko Čoh je od nekdaj vedel, da bo njegov poklic povezan z risanjem, a čeprav si med študijem slikarstva na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani še ni predstavljal, da bo postal ilustrator, se je kasneje tej pomembni umetniški zvrsti docela posvetil. Risanje je bilo ena od njegovih strasti že v zgodnjem otroštvu. Že več kot pol stoletja »čoha po papirju z vsemi mogočimi čopiči, barvicami, svinčniki, pasteli, kredami in bogsigavedi še s čim«². Čečkal je po molitvenih bukvicah svoje tete, ki je bila nuna, misterioznih risb so bili polni tudi njegovi učbeniki, popravljal je tudi tiskane ilustracije in fotografije, nemški ilustrirani leksikon njegovega starega očeta pa je bil eden od njegovih glavnih virov navdiha, da se je pozneje posvetil ilustraciji. Še danes ne prenese ne beline papirja, še manj pa položnic, ki jih takoj počeečka. Odlično je risal že na srednji šoli za oblikovanje, sprejemni izpit na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani je opravil z lahkoto, njegova ilustratorska pot med bralce pa se je začela leta 1984, ko je za založbo Mladinska knjiga (odslej MK) ilustriral majhno knjižico (veliko samo 5 cm × 7 cm) *Zeleni avtomobilček* pisatelja Frančka Rudolfa.

Ilustrator Zvonko Čoh danes deluje na področju ilustracije, stripa, vizualnih komunikacij, umetniškega animiranega filma in oglaševalskih TV-spotov. Sprva se je posvečal bolj mladinski knjižni ilustraciji, v osemdesetih letih je ilustriral tudi za tednik *Mladina*. Ilustriral je več kot sto knjig, ilustracije pa redno objavlja tudi v periodičnem tisku, predvsem v revijah *Ciciban*, *Cicido*, *Galeb*, nekoč tudi za reviji *Kekec* in *EkoVelikan*. Ustvarja predvsem za založbo MK, kjer je doslej izšlo več kot petdeset knjig z njegovimi ilustracijami. Njegov ilustratorski opus je res zelo bogat, saj ga zavzeto in z velikim veseljem do dela polni že več kot trideset let: od leta 1990 zasnovane serije *Enci benci na kamenci* in zakladnice otroških igrice *Ali je kaj trden most?* (MK, 2006) do *Obutega mačka* bratov Grimm (MK, 2003) in ilustriranja množice pesniških umetnij in zgodbic za otroke (in odrasle) Andreja Rozmana Roze.

Izjemne so vse Čohove ilustracije pripovedi o Kekcu Josipa Vandota³, kjer je preizkušal drugačne možnosti ilustriranja: like je risal po filmskih predlogah, za gorska ozadja pa je moral kar sam v hribe, pomagal si je tudi s slikami iz koledarjev. Na prelomu stoletja se je tako zgodil prelom v Čohovem ustvarjanju: to je bilo naročilo za knjigo *Kekec in Pehta*, v katerem je moral zavzeti drugačen pogled. Ker se Vandotova pripoved dogaja v gorah in se v njej odslikuje resnični svet, se je moral lotiti slikanja na klasičen način z vpeljavo svetlobe in sence. Od takrat dalje je Čoh risbo zamenjal za sliko. To pa je le še povečalo moč njegovega likovnega izraza. Vprašanje je, kam bi slikar, ki raje riše karikature, brez te 'prisile' zavil.

² Milan Erič, spremna beseda, *Čoharija*, MK, str. 353

³ *Kekec in Pehta*, priredil Andrej Rozman Roza po knjigi *Kekec na volčji sledi*, Kekčeva pesem Kajetan Kovič (MK, 2000); *Kekec in Bedanec*, priredil Andrej Rozman Roza, Kekčeva pesem Frane Milčinski (MK, 2001); *Kekec in Prisank*, priredil Andrej Rozman Roza po knjigi *Kekec na hudi poti* (MK, 2002).

Sam je ugotovil, da sled čopiča slej ko prej odkriva tisto posebno vrsto radosti, ki jo lahko z likovnim poslušom brez trenutne otipljive spodbude odkriva v fenomenih vidnega sveta, po svoje prekvašenega v skrivnostno kaotične pokrajine.

Seveda je trajalo, da so njegovo likovno govorico sprejeli tudi bralci, bolj vajeni starejših ilustratorjev, predvsem pravljíčark s svojimi prijaznimi liki. Legendarna zbirka otroškega izročila *Enci benci na kamenci* pa velja za popoln založniški uspeh (že prvi del je bil prodan v več kot 50.000 izvodih), saj so doslej izšla še štiri nadaljevanja⁴. Za vsako je Roman Gašperin izbral petdeset novih izštevank, šaljk in zbadljivk. »Spomnim se, kako so se sprva mame pritoževale, da otroci že niso tako 'smotani', kot jih jaz rišem. Sam menim drugače – če nekomu narišeš velik nos, je to legalizacija njegove posebnosti, in ne žalitev,« pravi slikar⁵. Prav najmanjši otroci s še neukalupljenim (beri: nešolanim) pogledom na risbo so te Čohove neizmerno duhovite ilustracije sprejeli z odprtimi rokami. Zaradi karakterno poudarjenih lastnosti njegovih posamičnih likov, ob katerih se lahko sproščeno nasmejijo, si otroci pesmice hitreje zapomnijo in so zato primerne tudi za prve bralne korake.

Nekaj posebnega so podobe svetopisemskih zgodb, ki jih za založbo Mladika pripravlja Marjan Kovačević Beltram, ob njegovih pripovedih pa podobe slika Zvonko Čoh. Doslej je v knjižni zbirki *Stopinje* izšlo pet knjig⁶. Število detajlno izslikanih ilustracij v enotnem formatu zbirke je preko sto. V teh pripovedih je slikar združil tradicionalno krajinarstvo, poznavanje zgodovine in sodobno videnje podob v duhu mestoma realističnih, večinoma pa satiričnih zaznav, ki naj bi zgodbe približale vsem vrstam bralcev, tako zahtevnejšim mladim kot tudi odraslim bralcem. Pri vseh teh njegovih izslikanih ilustracijah mu prizorišče določa razmišljanje o kompoziciji, barvnih, tonskih in prostorskih sorazmerjih. Ne glede na to, katerim bralcem bo knjiga namenjena, ima Čoh jasno predstavo o tem, kaj želi povedati. Na likovnost gleda skozi določeno prizmo lastnega izražanja, to je lahko nekaj skrivnostnega, lahko tudi realnega, s primerno dozo deformiranosti.

Slikanici *Hudičeva volna* (MK, 2011) in *Od lintverna* (MK, 2012) sta nastali po besedilu slovenskih ljudskih pravljíc⁷. Fant, ki se ga je hotela mačeha odkrižati, je moral po hudičevo volno. Na koncu pripovedke jo je seveda dobil, mačeha ni vedela, kaj bi z njo, on pa je obdržal sod zlatnikov. Zgodbo je Čoh oplemenitil z duhovitimi in zelo karikiranimi podobami, njegova domišljija pa je dosegla vrh pri groteskni podobi hudiča in paradoksalno poetični sliki steklene gore, kamor je puščavnik napotil fanta. Druga slikanica z besedo in podobo pripoveduje o revnem mladeniču, ki gre po svetu, da bi našel srečo. Čakajo ga hude preizkušnje, premagati mora tudi zmaja z devetimi glavami. Čohove ilustracije izražajo zrel pristop k zahtevni tematiki in izrazit namen upodobiti ozračje pripovedi ter impresije ruralne pojavnosti imaginarnega časa, ki jih avtor spretno in dosledno tke z dognanim nizanjem

⁴ *Enci benci na kamenci*, Slovensko otroško izročilo, Osnovna šola F. S. Finžgarja, Lesce, 1990; *Enci benci na kamenci 2*, zbirka Žlobudron, MK, 1998; *Enci benci na kamenci 3*, Slovensko otroško izročilo, MK, 2007; *Enci benci na kamenci 4*, Slovensko otroško izročilo, MK, 2018.

⁵ Igor Kavčič, *Vsak Čohov junak je prav poseben 'model'*, Gorenjski glas, 13. september 2017

⁶ *Odiseja in druge zgodbe* (2006), *Jakobova lestev in druge zgodbe* (2009), *Deseti brat, Hamlet, Drakula in drugi* (2011), *Kraljeva cesta in druge zgodbe* (2012), *Lov na čarovnice in druge zgodbe* (2016)

⁷ Prvo je leta 1913 zapisal Franc Kramer, drugo leta 1959 Milko Matičetov, obe je za objavo priredila Anja Štefan (MK).

barvnih tekstur. Upodabljanja človeških in živalskih likov pa tudi pošasti se je Čoh lotil premišljeno in raziskovalno, a tudi drzno. K slikanju so ga najbolj pritegnili razpoloženski motivi, ki ustrezajo njegovemu fantazijskemu doživljanju. Več kot je nenavadnosti, bolj ga likovno pritegnejo. Smiselna je izbira večinoma temnih ozadij, neverjeten občutek za detajle in učinkovita uporaba velikostnih razmerij, še posebej pri odnosu zmaja z devetimi glavami in revnega mladeniča. Tudi te ilustracije kažejo, da ima Čoh pri prevajanju vsebine v podobo izjemen občutek za prostor in pravljичne like, kar bralca popelje v iluzijo nepredvidljivega, tudi malce strašnega, med pošasti, hudiče ali pred obličje deveteroglavega zmaja. Igra svetlobe in sence s stiliziranimi liki ustvarja čudežno pravljичen, malce shrhljiv, a vseskozi dramatičen dialog med realnim in domišljjskim svetom.

Pomembne so vse Čohove ilustracije tako besedil narodnega izročila, ki že skoraj dve desetletji izhajajo pri Mladinski knjigi⁸, kot slovenskih avtorjev otroške in mladinske klasike in sodobnikov, od Fran Milčinskega⁹ do Svetlane Makarovič¹⁰ in Miklavža Komelja¹¹. Vsebinsko se Čoh najbolj približuje besedilom Andreja Rozmana Roze, s katerim ju povezuje iskrivo pristen občutek za satiro, humor in nenavadnosti. Njun prvi skupni podvig je bila ilustrirana knjiga *Rimanice za pred-gospodiče* (DZS, 1993), nadaljevala sta počasi, z dvema najmanjšima slikanicama v kultni zbirki Čebelica (*Črvive pesmi*, MK, 1998 in *Krava, ki jo je pasel Mihec*, MK, 1999), nato pa sta že kmalu postala tandem za velike slikanice¹², v slikanici *Bober Bor* je slikar pisateljev portret umestil kar v prvo vrsto poslušalcev koncerta. Predvsem pa je velika slikanica *Urška* požela vse simpatije mladih in starejših bralcev. Vsestranskega umetnika, ki besedila pogosto začini tudi s humorjem in včasih že znane in preverjene zgodbe prestavi v moderno preobleko, je zamikala zgodba Prešernove Urške in povodnega moža. Sočne rime s še bolj hudomušno sočnimi ilustracijami Zvonka Čoha so zažarele v sodobni preobleki. Primerno zaobljena Urška je zdolgočasena lepotica, ki na hrupni zabavi v svoji nečimrnosti ne najde primerne soplesalca, dokler na črnem motorju ne prihrumi skrivnostni lepotec. Ekspresivne podobe obeh glavnih junakov skoraj ne potrebujejo besed, na Urškinih bledih licih zažari ogenj strasti (in skoraj čutiti je, kako se v divjem plesu odvrta v pogubo). Prvinska estetika neprivlačnega pri ne ravno najmlajših bralcih krivi ustnice v smeh.

Ilustratorji, ki se v celoti posvečajo tej zvrsti likovne umetnosti, so prav toliko kot literarnega usmerjanja oziroma vsebinske predloge deležni privilegija, da so se celo prisiljeni potopiti v svoboden in v zavesti umetnosti resničen svet in z njim izživeti svojo lastno fantazijo. A ilustriranje zahteva tudi zbranost, poglobitev v vsebino, fantazijo, risarsko in slikarsko spretnost, znanje in izkušnje, inventivnost,

⁸ *Čudežni mlinček*, 2002; *Kako je cigan lovil ribe*, 2004; *Izštevanica*, 2004; *Peteršiljček*; *Vsem ljudem nikoli ne ustrežeš*, 2005; *Petelinček*, *Petelanček*, 2010; *Tecimo, tecimo, pravljico ulovimo*, 2015; in sedem rezijanskih pravljic, ki jih je zapisal Milko Matičetov, uredila Anja Štefan: *Zverinice, pozdravljene!*, 2016

⁹ *Razbojnik Cefizelj in občinska blagajna* (MK, 2000)

¹⁰ *Teta Magda ali Vsi smo ustvarjalci* (MK, 1999), *Maček Titi* (Center za slovensko književnost, 2011) in *Kuzma, trinajsti škrat* (MK, 2014)

¹¹ *Kako sta se gospod in gospa pomirila* (MK, 2009)

¹² *Mali rimski cirkus*, 2001; *Marela*, 2005; *Urška*, 2011; *Bober Bor*, 2013; *Pravljice in pripovedke*, 2015 – vse MK

disciplino in potrpljenje. Na teh osnovah je že več kot desetletje plodno tudi Čohovo sodelovanje z založbo Morfem, pri kateri je po izidu duhovite živalske zgodbe *Stonoga Tina išče moža* (2008) izšlo še pet velikih slikanic Helene Kraljič¹³ s pravljično, ekološko in vzgojno vsebino. Tu je izšla tudi velika slikanica *TransVERZala skozi leto* (2012) z verzi Jane Kolarič, letos pa telefonske basni *Halomušnice* (2020) s tridesetimi pesmimi Nika Grafenauerja o živalih, katerim sta poskušala dodati človeške poteze najprej pesnik, nato še slikar v podobah.

Isto leto, kot je izšel šaljivi *Žiga Špaget gre v širni svet* (Aksinija Kermauner, Miš, 2010), je izšla kartonka *Grdavši* (Miš, 2010), slikanica za drugo triletje malih bralcev, osnovana na estetiki grdega. Humorno besedilo Gaje Kos spremljajo in nadgrajujejo ilustracije, v katerih Čohovi liki polno zaživijo s svojo grdikavo simpatičnostjo. V petih zgodbicah prve knjige se dobrodušni grdavši, ki živijo podvrženi samosvoji logiki, merilom in tolmačenju sveta, predstavijo. Besedilo je Čohu pisano na kožo in založba bi zanje težko izbrala primernejšega ilustratorja. Izslukani trebušasti in škrbasti, kosmati in krempljasti, grdi in skoraj brezzobi so s poudarjeno zvedavimi očmi kljub svojim slabim razvadam simpatični. Ata Grdavša, mamu Grduhinjo, malo Grdobico in njihove sorodnike nadvse zabava (včasih tudi jezi) spoznavanje človeškega sveta, ki ga sicer vedno ne razumejo, a se znajdejo tako, da si ga razložijo po svoje. Skratka, radovedni, radoživi in veseljaški grdavši radi raziskujejo, se zabavajo in družijo. Dramaturški preobrat (navzoč ne glede na to, da gre za kartonko z minimalnim besedilom) je dovolj šaljiv, da je za najmlajše bralce mikaven. V zaključku je zvito skrito poučno sporočilo, da se je treba znajti in uživati v vsaki situaciji ... Tudi njuna druga slikanica *Grdavši in dež* (Miš, 2016) in tretja mala slikanica *Grdavši in presenečenje* (2018) sta predvsem pomembni za otroke, ki še ne znajo brati. Slika jim pove več kot besedilo in je osnovna za oblikovanje njihove kulturne zavesti, česar se Čoh zaveda in poleg sledenja besedam sočasno oblikuje svoje vizualne pripovedi. V tem kontekstu kartonka ni le prvi stik otroka s književnostjo, ki ga doživlja ob branju starejših, temveč tudi prvi stik s pripovednim tkivom vizualnih podob, ki pa ga lahko zaznavajo sami.

V literaturi za otroke od nekdaj nastopajo pravljična bitja. Vedno bodo vile, bibe, palčki in cela vrsta bitij, tudi grdih in strašljivih, a po svoje simpatičnih, ki v resnici ne obstajajo, burile otroško domišljijo, vedno jih bodo očarale personifikacije živali, predmetov in igrač, le da sodobne tematike vključujejo novo simboliko. »Po mestu je hodila na videz človeška postava v dolgem plašču,« se začne zgodba *Čofli* (MK, 2012) Andreja Rozmana Roze, a se kmalu razkrije, da pod plaščem in klobukom tičijo štirje čofli. To so izmišljena simpatična bitja, ki so precej podobna grdavšem.

Ob ljubkih, prisrčnih besedilih in ilustracijah v slikanicah, ki vendarle niso vedno podrejene tržnim zakonitostim, so že v preteklosti nastajala tudi njihova nasprotja¹⁴. Že sredi prejšnjega stoletja je pretresla svet otroških slikanic zgodba, ki naj bi po mnenju nekaterih otroke strašila. To je bila največja uspešnica ilustratorja, pisatelja in pesnika Mauricea Sendaka, enega najvplivnejših in hkrati najbolj kontroverznih ustvarjalcev otroških knjig dvajsetega stoletja. Pisatelj, ki je

¹³ *Samovo potovanje v deželo svetlobe*, 2008; *Dogodek v Mestnem logu*, 2009; *Listko in njegova življenja*, 2009; *O deklici in izgubljenem zakladu*, 2010; *O petelinčku, ki se je učil kikirikati*, 2012

¹⁴ Tatjana Pregl Kobe, *Ilustracija v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas*, predavanje, Galerija Velenje, Velenje, 1. 10. 2019

s svojim junakom Maxom kraljeval v deželi 'divjih stvari', je leta 1964 za knjigo *Where the Wild Things Are (Tja, kjer so zverine doma)* dobil prestižno ameriško nagrado Caldecott Medal za najboljšo slikanico za otroke, knjigo pa so prodali v več kot devetnajst milijonov izvodov. Sendak še danes velja za subverzivno osebnost, ki je pomembno pripomogla k razvoju otroške literature, posebej na področju ilustracije. Nasprotno od tistega, kar je ljubko, srčkano in krasno, sta neodvisno od uveljavljene veje ilustratorok pravljčark v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pri nas ustvarjali Melita Vovk Štih in Alenka Vogelnik Eka. S prirojenim čutom za to, da vse nekoliko obrne na humorno in satirično plat, vendar ne kot karikaturu, je že tedaj ustvarjal tudi Marjan Manček, nepozabne so tudi nekonvencionalne živopisne risbe Milana Bizovičarja. Kostja Gatnik in Kamila Volčanšek sta svojim s kančkom ironije začinjenim grdikavim, a živobarvno izslikanim junakom vtisnila samosvoj pečat simpatičnosti. Marija Lucija Stupica je za prav nič ljubko podobo kraljične v slikanici *Kraljično na zrnu graha* dobila Levstikovo nagrado še kot študentka Akademije za likovno umetnost v Ljubljani. V ta svet spadajo tudi vse zgodbe o kosovirjih Svetlane Makarovič in njeni zgodbi *Pesjanar in bolhe* (2008) ter *Smraddek*. Tudi zabavne šale in prigode smrdljivih prebivalcev divjega odlagališča smeti, podgane Bernarde, krta Roberta, ščurka Leona in drugih junakov pisatelja Andreja Predina v knjigi *Gnusna kalnica* (Morfem, 2016) današnjim mladim bralcem predstavijo življenje na smetišču iz zornega kota, ki ga doslej gotovo niso bili vajeni, pri čemer je besedilo bolj radikalno od ilustracij Adriana Janežiča. Poseben mednarodni založniški fenomen pa je *Zverjasec*, rimana pripoved o iznajdljivi miški in malce strašni, a v bistvu prav ljubki pošasti. Od marca 1999, ko je slikanica angleške pesnice Julie Donaldson in nemškega ilustratorja Axla Schefflerja prvič prišla med bralce, so jo po vsem svetu prodali v več kot štirih milijonih izvodov. Leta 2004 je izšlo še enako uspešno nadaljevanje *Zverjašček*. Obe zgodbi otroci obožujejo in se ju ne naveličajo. Zgodbe iz drugega zornega kota, kjer grdo postane privlačno, kar kličejo po ilustratorjih, ki jim vdihnejo primerno dušo, grimaso, gesto, pojavnost. Pri Čohu je zato tudi humorna upodobitev butljev, ki se ravsata, mojstrska slika¹⁵.

Liki v knjigah Zvonka Čoha so včasih bolj, včasih manj karikirani. Trudi se, da ne bi bili vsi enaki, saj smo si tudi ljudje v resnici med seboj zelo različni tako po zunanosti kot notranosti. Da si niti dva nista enaka, je skušal pokazati že likovni urednik pri založbi MK Pavle Učakar, ko je iz knjige otroških iger *Ali je kaj trden most* izbral samo portrete njegovih ilustracij približno sto petdesetih otrok, jih povečal in leta 2006 razstavil v Galeriji Sončnica. Tudi sicer Čoh že od nekdaj oživlja vsak lik posebej, kar je začutil že v otroštvu, zato je »vedno risal debele, suhe, majhne, velike otroke, štirioglate, okrogle, pokončne, ležeče, z mozolji, brez mozoljev, z bradavicami, brez bradavic – tako, kot je res«¹⁶. Ilustracija navadno sledi besedilu, a naj ne bi bila njegova služabnica. Dobra ilustracija lahko spregovori tudi sama zase brez besede ali se rojeva skupaj z besedilom. Lahko se prikaže v posameznih slikanicah in ilustriranih knjigah, na kakšni razstavi ali v antologiji na skoraj 380

¹⁵ Bralci so glede tovrstnih knjig, kjer prevladuje estetika grdega, deljenega mnenja. Nekateri menijo, da so zgodbe z grdikavimi bitji, zverjasci ali grdavši preveč temačne in otroke vznemirijo, medtem ko drugi trdijo, da se lahko avtorji slikanic prav s takim nagovorom najbolj približajo najmlajšim bralcem.

¹⁶ *Album slovenskih ilustratorjev* (uredila Alenka Veler), MK, 2005, str. 16

straneh, kot se je v veliki knjigi *Čoharije*¹⁷. Izbrane dvostranske, celostranske in manjše ilustracije ter vinjete predstavljajo Čohov svet, saj se nedvoumno izkaže, da sta izjemen občutek za animacijo in naklonjenost tej vizualni zvrsti pustila sledi tudi v Čohovem ilustratorskem delovanju. Zgoščeni nabor podob (skupaj z besedili) kaže, da se v njegovih ilustracijah pojavljajo (in ponavljajo) dinamični izrezi, kot da bi bile podobe zaustavljene v gibanju. Zaradi avtorjeve izkušnje z animiranim filmom je v ilustracijah poudarjena tudi dramaturgija vsake kompozicije, ki mestoma deluje kot zaustavljen izrazit kader oziroma tematsko zaključena sekvenca v domišljiji zamišljenega filma.

Čohove ilustracije, za katere so značilni intenzivna, impulzivna in prepričljiva likovna sredstva, prekipevajoča risba in izredno poudarjena barvitost, nastajajo predvsem s tempera barvami na papir, njegovi priljubljeni tehniki, ker se hitro suši in omogoča bliskovito slikanje. V njegovih delih prevladujejo humor, groteska, barvitost in neizmerna iskrivost. Vse to mojstrstvo dosega s slikarskimi sredstvi, z značilno risbo, izraznostjo barv in oblik, bogastvom in ritmičnostjo odtenkov, živo ekspresivnostjo, zabrisano poetičnostjo in dinamično kompozicijo.

Suzi Bricelj

Ilustratorica Suzi Bricelj¹⁸ gradi svoje ustvarjanje na tradiciji. Ob imenitnih, likovno dognanih in izpovedno bogatih delih znanih umetnikov, ki so zgodovinsko zaznamovali vrhunskost tudi v svetu priznane slovenske knjižne ilustracije, se je že s prvimi ilustriranimi knjigami uvrstila med tiste mlajše avtorje, ki vsak po svoje vnašajo v svoja dela nove likovne rešitve, drugačne avtorske poetike in slikarske tehnike, pri tem pa hkrati ostaja zvesta klasičnim izraznim tehnikam. Danes njen obsežen opus ilustriranih knjig in revijalnih objav (večinoma za revijo *Ciciban*) potrjuje dejstvo, da je ena pomembnejših nadaljevalk te zvrsti. Poetika ilustratorikine

¹⁷ *Čoharije*, zgodbe, pesmi in uganke s podobami Zvonka Čoha, zbirka Sončnica, spremno besedilo napisal Milan Erič, bibliografijo sestavila Petra Koršič, MK, 2016.

¹⁸ Rodila se je 3. septembra 1971 v Ljubljani. Po mladostnih letih, ki jih je preživela v Novem mestu, je študij nadaljevala na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, kjer je leta 1998 diplomirala. Leta 1996 je študirala tudi na oddelku za vizualne komunikacije Visoke šole výtvarnih umeni v Bratislavi, v letih 2000–02 pa se je podiplomsko izobraževala še v Parizu na visokih šolah École supérieure des Arts graphiques in Ecole Supérieure des Arts décoratives. Od leta 1997 je z njenimi ilustracijami izšlo 41 knjig (v enaintridesetih knjigah so samo njene). So tudi v učbenikih založb Rokus in Mladinska knjiga, mesečno pa objavlja ilustracije v revijah *Ciciban* in *Cicido*. Štiriinpetdesetkrat je razstavljala samostojno in na pomembnih skupinskih razstavah ilustracij doma in v tujini. Za svoje delo je prejela več nagrad: študentska Prešernova nagrada (1995); Zlata ptica (1998); univerzitetna Prešernova nagrada (1999); plaketa Hinka Smrekarja (2004); najlepša knjiga v kategoriji za otroke in mladino (2004); Levstikova nagrada (2005). Po besedilu Nine Mav Hrovat je ilustrirala slikanico *O kralju, ki ni maral pospravljati*, ki je bila leta 2009 izbrana za izvirno slovensko slikanico (nagrado podeljuje Zbornica založništva, knjigotrštva, grafične dejavnosti in radiodifuznih medijev). Leta 2011 in 2013 je bila na tem natečaju znova nominirana, uvrščena je bila tudi v zbirko *Bele vrane* (White Ravens). Od leta 2013 poučuje ilustracijo na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Živi in ustvarja v Ljubljani.

ekspresivne domišljije dokazuje, da je ilustrator »neke vrste razlagalec, ki pluje na krilih domišljije in iz ubesedenih zgodb črpa gradivo za svoje likovne podobe.«¹⁹

V knjižnih reprodukcijah se slikarski detajli originala nemalokrat zabrišejo. Avtorji se zavedajo uporabne funkcije ilustracije, ki – kadar je natisnjena v knjigi ali v reviji – pomeni vizualizacijo besedila. Postavitev ilustracije v kontekst razstave je zato zanje vselej poseben izziv. V galerijskem okolju, v katerem so predstavljene originalne ilustracije, se lahko veliko natančneje opazuje tudi vse slikarske podrobnosti. Moč kvalitetnih ilustracij se kaže tudi v tem, da se lahko iz zavetja knjige postavijo v galerijski prostor kot samostojno likovno delo. Njihova kvaliteta se pokaže predvsem v razpoloženskih celotah, ki jih podkrepijo barve, pri prefinjenih barvnih prehodih ozadij ter nanosih barve in kontur pri oblikovanju figur. Izbor ilustracij iz različnih zgodb na razstavi ustvari povsem svojo pripoved ter tako gledalcu ponuja možnost osebne domišljajske interpretacije.

V nasprotju z galerijsko postavitvijo je seveda knjižna izdaja sklenjena celota, v kateri si ilustracije sledijo v točno določenem zaporedju in jih bralec dojema sočasno z zvoni in pomeni besed. Seveda mora ilustracija ohranjati bistvo, to je navezanost na literarno izhodišče. Suzi Bricelj se poskuša vsakič znova z vsako svojo ilustracijo ali slikanico na svoj način približati iskreni otroški veri v čudežni svet. »A brez otroka v sebi sploh ne bi mogla delati za otroke,« pove: »Kadar ustvarjam slikanico, je nikoli ne delam samo za otroke.« Kar pomeni, da se njene iskriče podobe ne vtisnejo v spomin samo tistim, ki so jim v osnovi namenjene, to je otrokom, pač pa tudi vsem tistim odraslim, ki v tem svetu še vedno znajo najti tisto najbolj prvinsko. S takim razumevanjem in zaradi takega načina ustvarjanja podob po literarnih besedilih ni presenetljivo, da je že za ilustracije svoje druge objavljene knjige – *Martin Krpan z Vrha* (ČGP Delo, 1999) – prejela nagrado *zlata ptica*.

Večinoma so naročila za ilustracije knjig Suzi Bricelj pisana na kožo in vprašanje je, ali zgodbe za upodabljanje izbira sama ali uredniki – ali prav njo poiščejo besedila sama. Prav zaradi slikarske izpiljenosti, mojstrske večšine, izrazne dinamičnosti, humorja in jasno berljivih značajev v vseh, še tako različno zasnovanih knjigah z njenimi ilustracijami lahko bralec zgodbe spremlja vsakič drugače in v njih odkriva vedno nove pomene, kar se kaže tudi v knjigi *Škratovo mesto* Verice Šenica Pavletič (Goga, 2002).

Pri slikanici *Gospod in hruška* (Fran Milčinski, Sanje, 2007) je v ospredju poenostavljeno izrisan človeški lik, ki skupaj z drugimi dramaturško v prostor umeščenimi oživiljenimi predmeti in živalmi oživlja besedilo. Za to slikanico, ki je v bistvu zelo klasična, a vseeno zaznamovana z močnim osebnim pečatom, sta značilni umirjenost in uravnoteženost celote, vizualno predstavljene z enostranskimi ilustracijami in številnimi vinjetami. Pripovedka zabavno govori o tem, kako peklensko se lahko konča na prvi pogled preprosto opravilo, ki ga nihče noče opraviti, ali kako hitro se iz muhe naredi slona. S svojim naukom – 'ne prelagaj na druge, kar lahko bolje in hitreje opraviš sam' – je tudi ta slikanica tako pravljici kot poučna. Prizori so načrtno dramaturško zasnovani. Človeške figure so stilizirane in prirejene času, v katerem je besedilo nastalo. Togost figur nakazuje razkorak med sodobnostjo in časi, ki so minili. Vizualna celota je ustvarjena v maniri, ki ima v slovenski knjižni ilustraciji za otroke močno tradicijo, saj izraža ilustratorsko zrelost

¹⁹ Iztok Premrov, Galerija Lek, *Suzi Bricelj – Ilustracije*, zloženka, 4. 12. 2018 – 3. 2 2019

in izrazito prizadevanje po upodobitvi ne le besedila in sporočila, temveč tudi duha časa tega s hudomušnimi in satiričnimi zgodbami še danes aktualnega pisatelja.

V kontekstu široke palete lastnih občutij besedil in slikarske ter oblikovalske večšine lahko Suzi Bricelj ustvari humorne domišljjske ilustracije za knjigo *Eva in kozel* Majde Koren (MK, 2007) ali naslika duhovito zgodbo *O kralju, ki ni maral pospravljati* Nine Mav Hrovat (MK, 2008, 2010), ki ima že na naslovnici knjige vse, kar k takemu naslovu spada: nered. Ilustratorica to besedilo tekoče prevaja v lastno pripoved s preprosto črtno risbo; razigrano obarvane, duhovite likovne izjave gledalca ne morejo pustiti ravnodušnega. Zgodba je poučna: Nekoč je živel kralj, najmlajši, kar jih je kdaj živelo. Pri vsem, kar je počel, je za sabo puščal velik nered, pravo razdejanje ... in pri tem užival, dokler ni spoznal, da ima raje crkljanje in pravljece.

S povsem drugačno domišljijo se Bricljeva spopada, ko slika nove dogodivščine nadebudnih kosovirjih mladičkov Svetlane Makarovič (*Mi, kosovirji*, Miš, 2009). Tudi besedilo iste pisateljice za slikanico *Kokoška Emilija*, ki je sočasno izšla pri isti založbi, je bil ilustratorski izziv, a besedila Makarovičeve so to od nekdaj bila. Ilustratorica se je lotila upodobitve figur v malce hudomušnem, karikaturnem in ponekod že kar grotesknem registru, a domiselne, fantazijske scene z nadrealističnim pridihom razodevajo vse do konca knjige prepričljiv avtorski poseg, ki ga duhoviti prebliski pri posameznih eno- in dvostranskih podobah in vinjetah še utrjujejo.

Suzi Bricelj s skoraj nevidnim, a zelo dejavnim stvarom na ilustracijah poskrbi tudi, da je v otroških sobah vedno dovolj nereda. Slikanica *Neredko* Nine Mav Horvat (MK, 2011) je namreč polna rastrov letečih oblačil, igrač in vsemogoče krame, polna je barv in dinamičnih kompozicij, smešnih situacij in humorja, a – paradoksalno, tudi umirjenosti in reda – kar je bilo za ilustratorico pravi izziv, ki ga je rešila s svojo večšo risbo in bogato inventivnostjo. Včasih so njene ilustracije drobne kot vinjete, drugje se avtoričina domišljija naseli preko polnih dveh strani. Realistično ilustracijo lahko združuje tudi z duhovitimi detajli, kakršni sledijo simpatičnemu in duhovitemu besedilu Jožeta Snoja v slikanici *Lenartovih prvih pet let* (Miš, 2012).

Celostna upodobitev pesnitve Toneta Pavčka *Po morju plava kit* (Miš, 2010) ohranja avtoričine ustvarjalne kvalitete in s tem potrjuje odličnost njene ilustracije, pa tudi prilagodljivost ritmično izpovedni vsebini, značilni za avtorja že od njegove pesnitve za otroke o Juriju Muriju v Afriki. Njeno delo kot vselej temelji na eksaktni risbi, ki se sicer mestoma malce odmika od pravil čiste linearne perspektive, a prav zato priteguje pozornost in v sožitju z barvo doseže prepričljiv prostorski učinek. Podobno kot pri zablodelem kitu v Piranskem zalivu se je Pavčku ob nepričakovanem 'obisku' medvedjega samca na ljubljanskem Rožniku porodila ideja o medvedji ljubezenski zgodbi *Romeo in Julija* (Miš, 2011). Tudi ta z ritmičnimi verzi upesnjen nežni poskus snubitve in vztrajne želje po osvoboditvi ljubice, ki se žalostno konča, je ilustratorica nadvse subtilno nadgradila. Dinamično uprostorjeni prizori so pri obeh slikanicah svojevrsten izziv pogledu, ki potuje po večinoma dvostranskih slikovnih ploskvah in se prepušča uživanju ob presenetljivih odkritjih avtorsko sproščeno dodanih domislic. Slikanica *Krokodil* (Miš, 2012), prav tako ustvarjena po pesnitvi Toneta Pavčka, je namenjena vsem ljubiteljem njegove poezije in kot taka je za avtorico ilustracij predstavljala izziv. Enostavne ponazoritve vsebine so prav zaradi poetično pastelne izvedbe posebnost v primerjavi z njenim ustaljeno humorim načinom ilustriranja. Osnovna risba s

poezijo navezuje sijajen dialog prav zato, ker v sebi nosi veliko lirike tako v likovni formi kot izčiščeni potezi.

Posebno vrednost ilustracijam v slikanici Helene Kraljič *Kako raste laž* (Morfem, 2013) daje nekonvencionalna umeščena v prostor posameznih dvostranskih podob (s kasneje za tisk vpisanim besedilom), ki razmerja vzpostavlja na povsem nov, izviren način tako, da prepričljivo povzame ozračje literarne predloge. Tudi to njeno delo odlikuje prefinjena, kultivirana risba z množico natančno izrisanih detajlov in inventivnimi kompozicijskimi rešitvami.

Še isto leto se je ilustratorica lotila novega izziva, ob besedilu Janje Vidmar se je lotila stripa *Ta slavna Nuška* (Miš, 2013). Glavna junakinja zgodbe Nuška je obremenjena z značilnimi mladostniškimi problemi, nezadovoljna je s svojim videzom, s svojima staršema, celo s svojim oboževalcem, predvsem pa bi bila rada slavna. A glavna junakinja, ki se nekako jeznorito in nič kaj ljubko predstavi že na atraktivni naslovni strani, se v razpletu zgodbe tudi najde. V barvnem stripu je besedilo prepričljivo povezano z ilustracijo Suzi Bricelj: odločitev za tako vizualno povezavo je za sporočilo tej starostni skupini logično. Strip tako odlikujejo razgibano dogajanje, duhoviti dialogi v živem jeziku današnje mladine, zabavni prizori in dinamična postavitev. Téma, ki je v določenem življenjskem obdobju mladih vsakič znova aktualna, sta obe avtorici v privlačnem stripu realizirali z navidezno lahkotnostjo, za katero pa se skriva tehtnejše sporočilo. Dobra in z bogato domišljijo ustvarjena ilustracija lahko besedilo celo nadgradi, česar sta se zavedali obe avtorici. V tem 'zrahlanem' stripu vsaka posamezna podoba učinkuje tako, kot bi se beseda in slika poročili.

Za založbo Miš je Bricljeva v zbirki *Okrog sveta* ilustrirala tudi poljudnoznanstvene zgodbe Janje Vidmar. Nastale so slikanice *V puščavi* (2014), *Prijatelja* (2014) in *Dežela belega oblaka* (2016). Prvo in drugo so kot kakovostni prepoznali tudi v *Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig* in jima podelili priznanje zlata hruška. Zbirka mlade bralce za širitev njihovega radovednega obzorja pelje skozi kratke, enostavne zgodbe na različne, oddaljene konce sveta, med otroke različnih narodnosti oziroma ljudstev in jim predstavi ter približa delček njihovega življenja. Kompozicija zgodb kljub kratkosti temelji na pomembnem obratu, zgodbe so ravno prav napete in privlačne ter puščajo upodobitvi veliko svobode. Polno ilustrirane knjige so poleg precej realistično upodobljenih osnovnih motivov opremljene z zemljevidom in dvema poučno naravnanimi rubrikama: v eni je razloženih nekaj izrazov, ki jih uporablja predstavljeno ljudstvo, v drugi, *Ali veš, da ...*, pa je nanizanih nekaj zanimivosti, povezanih z okoljem ali načinom življenja v knjigi predstavljenih junakov.

Izbrana besedila Bricljeva s svojim likovnim posegom spreminja v celostne umetnine. »Ilustratorji smo skromna bitja,« pravi²⁰ o svojih ilustracijah, »prizadevamo si, da podobe ostanejo za nami in omogočajo užitke drugim rodovom.« Tako je kot pravi projekt na 140 straneh nastala tudi bogato ilustrirana knjiga Vinka Möderndorferja *Pesmi in pesmičice* (MK, 2015). Igrive impresije ob pesmih za najmlajše je ilustratorica spretno in dosledno stkala z dognanim nizanem barvnih tekstur v enovito privlačno celoto. Na teh osnovah je nastal tudi igriv prispevek za revijo *Ciciban*. Ilustrirana knjiga *Zgodba o polžu, ki je odkril pomen počasnosti*

²⁰ Suzi Bricelj, *Žurnal24*, ogledano 6. 6. 2020

(MK, 2016) čilskega avtorja Luisa Sepúlvede na hrbtni strani platnice zatrjuje, da bodo v njej uživali bralci vseh starosti, na naslovni strani pa poleg povednega podnaslova *Oda prijateljstvu, drugačnosti in solidarnosti* k odkrivanju počasnosti vabi tudi ilustracija Suzi Bricelj. Prijetno mehke risbe rastlin in živali v sepija barvi dajejo knjižici poseben čar, zaradi katerega jo je vedno znova užitek prelistati.

Z velikimi tiskanimi črkami izpisane rimane uganke Miroslava Košute *Ponikalnice* (Miš, 2017) s pomenljivo povednim podnaslovom *Petinsedemdeset ugank in ena ugotovitev* so jezikovno bogate in vsebinsko zelo pestre. Sprašujejo po poljskih rastlinah, sadju, živalih, orodjih, prometu, času, morju, zimi, vremenu in drugem ter so zaradi svoje raznolikosti ilustratorski izziv, a bolj zaradi osnovne odločitve, kako primerno upodobiti raznolike uganke, da bi imela slikanica enovit videz in ne bi bila le zbir več kot sedemdesetih posamičnih predmetov. Prepletanje tradicionalnega (stari mlin, kolovoz, parna lokomotiva ...) in sodobnega (računalnik, računalniška miška, daljinec ...) je Suzi Bricelj spretno ilustrirala tako, da je ujela njeno sodobno, a poetično atmosfero kot razločno risbo v kombinaciji z akvarelno krhkimi podobami, vsaki podobi pa je pustila dovolj prostora, da zaduha. Vzporedno z besednim iskanjem jasnih rešitev je Bricljeva v vinjetno izslikanih ilustracijah ohranila svežino in jasnost pri slikanju kraških pojavov, morskega sveta, vozil, živali, orodja, oblačil in kakšne figure ter tudi bolj abstraktnih pojmov, umeščenih v maksimalno belino slikovne površine. Subtilno oblikovana slikanica, namenjena otrokom prve triade, je prejela znak za kakovost otroških in mladinskih knjig zlata hrushka in bila nominirana za nagradi desetnica in večernica.

Pri njenih ilustracijah za otroke je zaznan spoštljiv odnos do sveta, predvsem do narave in živih bitij, tako do človeških in še posebej do živalskih. *Medena pravljica* Svetlane Makarovič²¹ je prvič izšla na zvočni kaseti leta 1991, leta 2017 pa je z dodano zgoščenko pri založbi MK izšla velika slikanica, ki jo je Bricljeva mojstrsko upodobila z medenimi barvami. Globoko v gozdu je stalo prastaro votlo drevo, v katerem so si čebele uredile topel dom, kamor so prinašale cvetni prah, dokler jim medved ni sunil velikega kosa satja. Skril ga je v votel štor, kjer so ga našle tudi druge gozdne živali. Različnim peripetijam življenja v gozdu, kjer eni med nabirajo, drugi se z njim sladkajo, je ilustratorka z osupljivim vživljanjem sledila. V pravljичno predimenzionirani gozdni podrasti so človeški liki pogosto celo manjši od živalskih (žaba), nekatere živali so personificirane (metuljčica), druge ohranja ilustratorka v svoji osnovni pojavni obliki (mravljice). Med vrsto teh nasprotujočih se motivnih prvin ni jasnih razmejitev, ampak presenetljivo povezane sobivajo kot vzporedni svetovi, drug ob drugem.

Za ilustratorje je pomembno vodilo lastna odločitev za temo in izbrano zgodbo, še posebej, kadar izrazni potencial zahteva ustvarjalno svobodo pri izbiri tém in njihovi likovni obravnavi. A priložnosti za take izbire so redke²². Večinoma je tako,

²¹ Svetlana Makarovič je vsestranska literarna mojstrica, ki približa pravljичni svet generaciji za generacijo, zato ni presenetljivo, da so njena dela vedno znova ponatisnjena, besedila pa prirajena za gledališke in radijske igre. Tudi *Medena pravljica* ima za sabo pestro zgodovino; prvič je izšla na zvočni kaseti leta 1991, tri leta kasneje je bila uprizorjena v ljubljanskem Lutkovnem gledališču, leta 1995 jo je z ilustracijami Lucijana Reščiča izdala založba DZS.

²² Tatjana Pregl Kobe, *Ilustracija v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas*, predavanje, Galerija Velenje, Velenje, 1. 10. 2019

da se uredniki založb odločajo o izbiri ilustratorja za določeno besedilo glede na profilirane značilnosti njegovih prejšnjih del. Kompozicijsko razgiban, z utišanim humorjem bogato prepleten in neponovljiv fantastičen figuralni svet podob Suzi Bricelj je motivno zapleten, kajti v njem se redno soočata resničnost in pravljličnost, stvarnost in sanjskost, tostranstvo in onstranstvo. Res ni presenetljivo, da so se v založbi Pivec za barvito pripoved Barbare Simoniti o svetu gosenic in drugih žuželk, ki živijo v čudovitem sadovnjaku, odločili za njene ilustracije. Glavni junak Arčibald, po katerem ima knjiga tudi naslov (*Arčibald*, 2020), je gosenica jabolčnega zavijača, ki se kot metulj izleže med prvimi ob koncu poletja. A pred velikim dogodkom gosenico čaka življenje, ki je v veliki meri odvisno od zunanjih dejavnikov. Krojijo ga vremenske razmere, plenilci in menjavanje letnih časov. Arčibald, atraktivno izslikan že na naslovnici knjige (na kateri je izpisan tudi podnaslov *Nemir v Jablanovem dolu*), in družina morajo do konca poletja zamenjati devet domovanj in izglodati devet novih hišk, dokler se naposled ne zapreduje v kokon in tako dočakajo prelevitev v metulja. Kar zahtevna ilustratorska naloga, bolj zapletena, kot se zdi na prvi pogled, saj literarni svet pripovedi zajema veliki jabolčni red, ki zapoveduje tek življenja v sadovnjaku Jablanov Dol. Dokaj zapletena pripoved zahteva večje ilustriranje, s humorjem začinjeno domišljijo in popolno vživetje v mikrokozmos sveta žuželk, ki mu ne umanjka ničesar, kar zaznamuje vsako civilizirano družbo.

Izpod peresa Milana Dekleve, ki s svojim pisanjem že dolgo razveseljuje otroke in mladino, sta nastali dve zabavni pravljici o pogumni deklici Lili: *Strahožer* (2016) in *Knjigožer* (2018). Obe sta izšli pri založbi Morfemplus in obe je z ilustracijami po vseh slikaniških pravilih dopolnila Suzi Bricelj. V prvi mala Lili sama doma preganja strahove in dolgčas. Razburljivost dogajanja za mlade bralce čarobno upodobi s prosojno podobo prijaznega strahca, ki postane prijatelj kratkolase glavne junakinje, duhovito so upodobljeni tudi podivjano omelo, tuleči mešalnik in drugi 'strašljivi' predmeti. V drugi slikanici Lili v vrtcu opazi, da so nekatere knjige v igralnici preluknjane kot sir, druge imajo oslovska ušesa, nekatere pa so celo pomečkane, motivi, ki kar kličejo po duhoviti upodobitvi. Domišljjski izziv za ilustratorko pa je ogromen Knjigožer, ki lomasti med knjižnimi policami. Za obe knjigi je bistvena privlačna pravljličnost in duhovito domišljjsko spodbujanje najmlajših bralcev k branju, za kar si prizadeva – kot vsi, ki pri nas skrbijo za spodbujanje bralne motivacije – tudi založba.

Tudi za Bricljevo velja, da so pravila predvsem za to, da se vsaj malce kršijo, čeprav kot univerzitetna profesorica na tem področju veliko da na likovno teorijo in njene zakonitosti. Prepričana je, da kot umetnica ljudem tudi tako lahko ponuja lastne teme, ki odražajo njeno ustvarjalno energijo. Svežina njenega načina odpira v še neobjavljenih ilustracijah, ki zadnja leta nastajajo neodvisno od besedila, nove možnosti in alternativne avtorske rešitve. V sodobni kulturi do nas prihaja množica informacij, ki niso vselej verodostojne, ampak so lahko tudi zavajajoče, kar odpira vrsto aktualnih tem tudi Suzi Bricelj v snovanju lastnih zamisli. Ekspresivne podobe (*Zeleni velikan*, risba, 2015), ki jih avtorica nadgradi s prefinjenim občutkom za barvna razmerja, sugestivno predstavljajo neliterarno vsebino in na nevsiljiv način povzamejo bistvene sestavine lastne poetike. Slikarka vendarle pazi na to, da so njene zgodbe (kot lastne ilustracije idej) premišljene in niso le 'udarec na prvo žogo'. Smisel njenih likovnih komentarjev je nekako skrit v ozadju, treba se je potruditi in ga izbrskati. Vsekakor je jasna sporočilnost ena izmed bistvenih vrednot njene umetnosti, tako kot tudi pri večini njenih klasičnih ilustracij. Poskuša biti čim bolj

razumljiva in jasna, njena kritična poanta pa čim bolj nedvoumna. Čeprav so prizori na njenih podobah na videz povsem vsakdanji, z njimi razkriva pasti sodobnega časa. S temi svojimi stvaritvami pokaže, da senzibilnost in domišljija lahko prideta do izraza tudi pri namensko nedoločenih ilustratorskih nalogah, zato prav tako zaslužijo pozornost gledalca.

Ilustratorka Suzi Bricelj se dosledno drži pravila, da morajo biti besedila in ilustracije v slikanicah in ilustriranih knjigah na najvišjem kakovostnem nivoju, s čimer prispevajo k razvoju estetskega čuta pri predšolskem otroku ne glede na njegovo starost. Ves čas si prizadeva, da bi poleg kvalitetnih besedil bralcem v spominu ostale tudi njene podobe. Zato ji vselej uspe združiti klasično ali sodobno besedilno predlogo v pomensko odprto in prepričljivo likovno govorico. S široko paletto znanja, občutij in z izjemnim poslušom za likovni prostor lahko gledalca (ob sugestivnem besedilu) popelje tako skozi resnično pripoved kot skozi pravljlično iluzijo, lahko pa se mu približa tudi z lastno ekspresivno domišljijsko poetiko. Ilustratorka inventivno nastopa v vlogi brodnika, ki gledalce na svojem čolnu fantazije prevaža z ene strani reke življenja na drugo. Čeprav poskuša biti objektivna, ko komentira svet okoli sebe, hkrati v svojih podobah ves čas razgalja tudi svoje subjektivno počutje, doživljaje lastne občutljive psihe in ustvarjalno strast²³.

Polona Lovšin

Slovenska ilustratorica in slikarka Polona Lovšin²⁴ v svojem ustvarjanju teži k domišljijiski upodobitvi otrok po podobah iz lastnega otroštva, ki jih obuja tudi ob odraščanju svojih dveh hčerk.

Do sedmega leta sta Polono Lovšin pazila dedek in babica na kmetiji v vasi Skaručna, kjer ji je babica pripovedovala in brala pravljice. Največkrat sta bili to pravljici o Janku in Metki z ilustracijami Rože Piščanec in o Rdeči kapici z ilustracijami Marlenke Stupica. Najljubša knjiga njene mladosti je *Deklica z vžigalicami*

²³ Suzi Bricelj: »Risanje je moja strast in ljubezen. Ko sem v parku, restavraciji, na železniški postaji, kjerkoli že, rišem, To je del ilustratorskega dela. Ves čas moram ohranjati kondicijo, da je risba živa, da ne zapadem v klišaje. Ko sem bila v Parizu, je to postalo moj zaščitni znak,« *Album slovenskih ilustratorjev*, uredila Alenka Veler, MK, 2005, str. 12

²⁴ Slovenska ilustratorica in slikarka Polona Lovšin se je rodila 10. junija 1973 v Ljubljani. Leta 2000 je diplomirala na slikarskem oddelku Akademije za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani pri profesorju Gustavu Gnamušu. Njena poklicna pot se je začela leta 2003 z ilustracijami slikanice *Medved išče pestunjo* (ruska ljudska pravljica, MK). Ilustracije objavlja v revijah za otroke (*Zmajček, Kekec, Cicido, Ciciban*), šolskih učbenikih in slikanicah. Pri slovenskih založbah je z njenimi ilustracijami doslej izšlo okoli trideset slikanic, sodeluje pa tudi s tujimi založbami Pan Macmillan, Penguin Books in Templar Publishing, za katere je ilustrirala preko dvajset knjig. Za ilustracije slikanice *Bobek in barčica* (Anja Štefan, MK, 2005) je bila leta 2006 nominirana za nagrado izvirna slovenska slikanica, dve leti kasneje pa jo je dobila za ilustracije slikanice za dislektike *Medo reši vsako zmedo* (Mojiceja Podgoršek, Damodar, 2007). Razstavlja doma in v tujini. Imela je dvanajst samostojnih razstav. Skupinske razstave: 5. slovenski bienale ilustracije (2002), Ilustratori dal mondo, Bologna (Italija, 2003), Oita biennale of illustrations, Oita (Japonska, 2004), 7. slovenski bienale ilustracije (Ljubljana, 2006), BIB – Bienale ilustracije Bratislava, Bratislava (Slovaška, 2007), 8. slovenski bienale ilustracije, Ljubljana (2008), Blue Book Group (Iran, Japonska, 2009–2010). Živi in dela v Trzinu.

(Hans Christian Andersen) in od nekdaj si jo je zelo želela ilustrirati. Veliko je risala, zato ni presenetljivo, da se je odločila za študij slikarstva, kjer so ji profesorji dajali dovolj spodbud in ji še bolj približali umetnost. Po končani akademiji je leto dni poučevala v Duplici pri Kamniku, a je kaj kmalu ugotovila, da poučevanje ni zanjo in se je posvetila ilustriranju, kar je postalo njen poklic. Z ilustracijami za otroke, ki jih je sprva objavljala v revijah in učbenikih, se je začela ukvarjati leta 1999 po rojstvu prve hčerke. Odkar je začela ilustrirati, ne zdrži dolgo brez ustvarjanja. Rada gleda filme in risanke, če pa bi imela dovolj časa, bi se posvečala tudi kostumografiji, ki jo spremlja ob gledanju filmov ter obiskovanju gledališč in muzejev.

V razvoju slovenske povojne ilustracije dvajsetega stoletja je bilo kar nekaj različnih linij in usmeritev. V eni so uspevale ilustratorke, predvsem v začetku pravljicarke, ki so bile usmerjene v nežen in skorajda materinsko občuten likovni svet, lep in otroku prijazen, druga linija je bila stvarnejša, neidealizirana, v kateri so se pojavili grdikavi, a zato nič manj simpatični liki. Ta ilustratorska veja se je približala realnosti sveta in od avtorjev likovnih podob zahtevala drugače angažiran odnos do literarne tematike. Hkrati je to pomenilo tudi prenašanje najbolj učinkovitih likovnih prvin iz njihove slikarske prakse v polje ilustracije. Med ilustratorke, ki so v minulem stoletju slikarsko virtuoznost v ilustracijah izpeljale do popolnosti, spada tudi Marija Lucija Stupica, katere delo je Lovšinova že v času študija občudovala in cenila. Tudi njene ilustracije v slikanicah in ilustriranih knjigah večinoma izhajajo iz slikarskih izhodišč. Vztrajno se drži slikarskih potez, saj želi, da so njene podobe na ravni umetniške slike, zato ni presenetljivo, da občuduje tudi ilustratorje, ki so svoje slikarsko znanje prenesli v ilustrirano podobo (Nathalie Novi, Karoline Kehr in Evo Muggenthaler), ter ilustratorje, ki delajo v njej tako ljubi akvarelni tehniki (še posebej Lisbeth Zwerger in Quentin Blake). Ilustracije Polone Lovšin so navzoče tudi v angleških, francoskih in ameriških slikanicah, kar ji omogočajo agenti, ki založnikom zagotavljajo kvaliteto in zanesljivost izbranega ustvarjalca. A v tujini je ilustrator večinoma obrtnik, ki zna risati in lahko naročnikovo idejo kar najbolje uresniči, v Sloveniji pa je – tudi po njenih izkušnjah – ilustratorjem omogočene več ustvarjalne svobode.

Ilustratorji z likovnimi sredstvi odpirajo poti v skrivnosti besedil. Pri tem svojem delu Lovšinova rada eksperimentira in uporablja različne tehnike: od risbe s svinčnikom, ogljem ali tušem do klasičnega slikarstva z akrilnimi barvami, ki ga mestoma kombinira s kolažnimi elementi, posega pa tudi po novih tehnikah. Pogosto celo grundira papir, da ji daje občutek slikanja na platneno slikarsko podlago, popolnoma čistih barv praviloma ne uporablja²⁵. Poleg tega je njen svet črt in barv, neizsanjanih sanj, otroških oči, pogledov v nebo, temno, mavrično ali mehko obsijano s soncem, na velikih papirnih slikovnih podlagah tudi brez besedil privlačen v razstavnih prostorih²⁶, kjer si gledalci vsako posamezno ilustracijo ogledujejo kot samostojno sliko.

Po nizu ilustracij za zbirko Čebelica pri MK (prva je bila ruska ljudska pravljica *Medved išče pestunjo*, 2003) je bila na vrsti njena prva slikanica *Bobek in barčica*

²⁵ Polona Lovšin: »Svoje celotno delo zasnujem tako, kot bi slikala. Nikoli ne uporabim le ene barve – v podlagi je vedno še kakšna,« *Album slovenskih ilustratorjev*, uredila Alenka Veler, MK, 2005, str. 42

²⁶ Polona Lovšin – *Ilustracije*, Center Ivana Hribarja, Trzin (28. maj – 22. junij 2020) in Galerija Miha Maleš – Galerija Pogled, Kamnik (28. maj – 13. avgust 2020).

(Anja Štefan, MK, 2005), ki je bila zanjo prelomna tudi zato, ker se je lotila zelo svobodno, z veliko slikarskih prvin. Čeprav je tedaj z izrazitejšimi detajli in karakternimi poudarki še minimalno posegala v slikovna ozadja, je prijazna zgodba o dečku Bobku, jezeru, čolnu in živalih, ki bi se mu rade pridružile, postala med otroki prava uspešnica. Tako sta avtorici ustvarili novo slikanico o dečku Bobku, ki se je doma hudo sprl in pobegnil v gozd (*Bobek in zlate kokoši*, MK, 2017). Po dvanajstih letih je bilo ilustriranje za Lovšinovo pravi izziv. Nove slikanice se je lotila z več detajli ter si privoščila še več svobode pri sami poslikavi.

Polona Lovšin rada vzame v delo lirična besedila s kančkom melanholije, ki ji omogočajo pretanjene izraze čustev in z njimi povezane mimike. Magični svet globokih čustev in razpoloženj v sedemintridesetih pesmih Bine Štampe Žmavc ji je bil v knjigi *Snežroža* (Mohorjeva založba, 2007) pisan na kožo. Pesnica čara z besedami in tvori mnoge neologizme, ilustratorka pa svet misli spreminja v barve in podobe ter like upodobi z izrazito značajskimi potezami. Glavni osebi v slikanici *Medo reši vsako zmedo* (Mojiceja Podgoršek, Damodar, 2007) sta fant Jaka, ki mu včasih nagajajo črke in besede, in njegov prijatelj Medo, ki mu pomaga rešiti vsako zmedo. V vsaki vrstici je toliko medvedkov, kolikor je v besedilu napak. Na vsaki strani pa so bralcem v pomoč tudi rešitve. V slikanici se na zabaven in igriv način v rimanih besedah obračajo, zamenjujejo in skrivajo tiste črke, s katerimi imajo otroci z disleksijo največ težav. Težka naloga za ilustratorko, ker mora knjigo približati predšolskim otrokom, ki ob poslušanju zgodbe rešujejo besedne zmede in bogatijo svoj besedni zaklad. V slikanici *Prišel je velikanski lev* (Sanje, 2008) večje površine, kot so nebo ali puščava, dinamično gradi z nalaganjem različnih barvnih nanosov, s čimer ustvarja ekspresivno dramatičnost prostorov, v katerih bralca skupaj z verzi Kristine Brenkove prikupno navihano popelje skozi prigode dečka Matica in njegovega prijatelja, velikanskega leva iz Afrike.

Tudi pretresljivo zgodbo Mojiceje Podgoršek *O dečku, ki se je bal vode & Palu čhau, so daralahi le panjistar* (Damodar, 2009), o socialno izključenem romskem dečku z nenavadnim imenom Venito, bogatijo ilustracije Polone Lovšin. Deček, čigar žalostne oči že iz naslovne ilustracije govorijo o romski problematiki, mora veliko narediti, da ga okolje sprejme medse, vendar mu s trudom to uspe. Še isto leto je izšla knjiga *Košastka Katka* (Bina Štampe Žmavc, Didakta, 2009), ki govori o drugačnosti, kar je bil po idiličnih pravljicnih pripovedih in likih za ilustratorko nov izziv. Katka, potomka kraljeve pošastje družine, je prelepa za svoj pošastji rod, zato se odloči oditi med ljudi in odpreti modni salon. Njeno zgodbo (vključno s tem, da se v Katki v določeni situaciji prebudi pošastja kri) je ilustratorka upodobila s pravo mero in vizualnim posluhom za strašne in manj strašne strašljivke.

Že naslovna stran velike slikanice *Slavček in granatno jabolko* (Tjaša Koprivec, Sanje, 2012) pritegne pogled ne le mladih bralcev, temveč tudi odraslih ljubiteljev likovne umetnosti, saj je podoba skupaj s tipografsko atraktivnim napisom zasnovana kot slika. Tankočutno, a zato nič manj barvno sočno izslikane podobe sledijo pripovedki, ki se bere kot pesem – slavček hrepeni po tem, da bi bil čudovito granatno jabolko, rdeči sadež pa si želi peti kot drobna ptičica. Knjiga, ki govori o lepoti, očaranosti, prevzetosti in samosvojesti, je prav tako zasnovana slikarsko, inovativna in zato morda bolj zahtevna pa je postavitev besedila. Zgodba o tem, da si prvi poželi, kar ima drugi, in drugi, kar ima prvi, nevsiljivo sporoča, da moramo s tem, kar nam je naklonila narava, živeti najbolje, kot znamo. Ilustratorkin pravljичno elegičen slikarski slog se tokrat še posebej prilagaja sporočilu.

Zanimivo je, kako Lovšinova v izslikane prostore ilustracij skoraj od vsega začetka postavlja različne elemente iz literarne predloge in kako ustvarja prizore, tako samosvoje pri rezih, izrezih in pri prostorskih planih. Ker so njene ilustracije pogosto 'naslikane podobe', je odnos do svetlobe ves čas v ospredju njene pozornosti. Že pri ilustracijah za slikanico *Princesa srca* (Bina Štampe Žmavc, Miš, 2013) je videti, da jo pritegujejo ornamenti, v njenih podobah ustvarjeni kot izstopajoči detajli. Ni presenetljivo, da naslovnica knjige po ozračju v njej spominja na sliko *Vrt v Vaucressonu* (1923) francoskega slikarja Edouarda Vuillarda. Princesa je tokrat čisto preprosto, a zelo osamljeno dekle, s katero se lahko enači vsak, tako mlajši kot starejši bralec. Tako kot je poetičen in igriv pisateljčin jezik, je tudi ilustratorkin, hkrati pa je njen likovni svet tudi privlačen, saj preko tankih niti samote, ki jih princesa tke v čudovite tkanine z najrazličnejšimi vzorci iz narave, upodablja reveže, ki jim dobra princesa podarja bale blaga, stkane ob oknih svoje hiše s stolpiči. Razgibano.

Leto 2013 so na slovenskem založniškem polju za otroke v delu Polone Lovšin zaznamovale bolj tematsko nagovarjajoče ilustracije. V njene odlične slikarije so ovite poučne uganke Cvetke Sokolov *Kaj, le kaj je to?* (MK, 2013), njene ilustracije za osemnajst pesmic pa krasijo tudi glasbeno slikanico *Pisana račka* skladatelja Tomaža Habeta (MK, 2013), namenjeno tako otrokom kot odraslim.

Pri založbi Morfemplus od leta 2017 nastaja serija slikanic na osnovi literarnih predlog Helene Kraljič. Pri ilustriranju teh kratkih besedil (izšle so že velike slikanice *Moja babica*, *Moj dedek*, *Moja mamica*, *Moja sestra*, *Moj brat*, *Moj očka*, pred izidom sta *Moja hči* in *Moj sin*) se še posebej kaže ilustratorkinjo široko in temeljito slikarsko znanje ter hkrati sposobnost čustvenega poglobljanja v vsebino, ki jo likovno prevaja in sočasno bogati z lastnim dožemanjem sveta. Pri upodabljanju deklice skupaj z babico in dedkom, prijateljico in bratcem Lovšinova išče prizore, ki so od njenega ranega otroštva ujeti v njej sami. Pri podoživetem slikanju intimnih in srečnih trenutkov morda celo preveč idealizira (babica na gugalnici, dedkovo radostno kolesarjenje z vnučko, dedek na pikniku, dedek teče za zmajem ...), a prav ta pobeg v lastno občutljivost je ilustratorkin adut, ko v podobe prevaja pisateljčine pripovedi: o mamici, ki je, jasno, najlepša ... o bratu, ki mu gre starejša sestra rahlo na živce ... o sestri, ki se sprašuje, če je še kaj bolj nemogočega kot mlajši brat ... in o očku, ki je itak najboljši. Slikarka se pri podobi babice z vnučko ni mogla izogniti upodobitvam golobov, saj jo spominjajo na mlajšo hčerko, ki je kot majhna punčka vsa srečna tekala za golobi. Prizor je hkrati močna asociacija na enega najbolj odmevnih prizorov v filmu *Sam doma* ²⁷, ko je mali Kevin McCallister, ki ga je družina na poti iz New Yorka pomotoma pustila doma, od lastnika trgovine z igračkami prejel dve golobici kot simbol nerazdružljivega prijateljstva. Proti koncu filma je eno golobico podaril gospe z golobi, ki jo je spoznal v parku, kar je pomenilo, da bosta prijatelja za vedno. Slikarka, ki pri ilustriranju pogosto uporablja lastne življenjske izkušnje, za to zbirko slikanic uporablja močne barve, s katerimi na svoj pastelno slikarski način ponazarja določena čustvena stanja. Pri vseh knjigah te zbirke si dovoli veliko več svobode, saj mora kratko besedilo oplemenititi z zelo nazornimi dogajanjmi, liki in detajli, vpetimi v dominantna slikarska ozadja. Govorica besed in podob te serije je vtkana v celovito sporočilo vsake posamezne slikanice.

²⁷ *Home alone 2: Lost in New York*, režija Chris Columbus, 1992

Za revijo *Cicido* je Polona Lovšin ilustrirala izbor pesmi in ugank pesnice in pisateljice Vere Albreht, nato pa so zaživele tudi v knjižni izdaji *Pridite, pomlad je tu!* (MK, 1919). Podobe so sončno polne, pozornost otrok se lovi v razkošno cve-točem travniku, tu so različne živali in strašilo, punčka in fantek, kuža in množica drobnih detajlov. Za prevajanje podob v vizualno obliko izkorišča Lovšinova ves svoj slikarski potencial, loteva se dinamičnih, skoraj filmsko zasnovanih prizorov, skrbno se posveti celostni podobi motiva, hkrati pa je pozorna na najmanjše podrobnosti, ki so prav tako pomembni členi naslikanega. Da prav ničesar ne podcenjuje, se kaže tudi v slikanici *Jabolka so najboljša, ko jih zmanjka* (Helena Kraljič, Morfemplus, 2019). Čeprav ilustrira besedilo pisateljice, s katero redno sodelujeta, pa je pristop tej slikanici drugačen, bolj dinamičen, več je filmsko kadriranih prizorov, ki dramatično spremljajo dečka Aleša na poti k – branju! Z menjavanjem temnejših in svetlejših dvostranskih podob ob asketsko razporejenem besedilu uprizarja čarovnijo, kako iz razigranega fanta, ki rad pleza po drevesih, teka za metulji in brca z žogo, postane strasten bralec knjig. Seveda igrata veliko vlogo pri tem njegov ponos in zaljubljenost v deklico Žano, kar je slikarki pisano na kožo, saj z igrivo utripajočim zadnjim prizorom trav na sončno poudarjenem ozadju pospremi glavna junaka v nov dan.

Na osnovi besedila legendarnega slovenskega kantavtorja Tomaža Pengova (1949–2014) je nastala nekoliko drugačna, precej poetična knjiga tako po vsebini kakor po podobah, s katerimi je tudi ilustratorica nagovorila bralce vseh starosti. Ilustrirana knjiga *Drevo* (MK, 2019) je sicer poklon pesniku, ki bi v tem letu praznoval sedemdesetletnico, in spominu na njegovo slikovito pesem, polno tišine in glasbe. Osredinjena na sporočila verzov je slikarka upodobila drevo v štirih letnih časih: kako drevo ljubi, kako drevo snubi, kako se zasmee, kako zadrhti ... Center vsake ilustracije je drevo, ekspresivno nanešene barve okoli njega določajo čas, v katerem živi in se stara. Slikarka se zelo svobodno giblje po slikovni podlagi, sledi verzom, a tudi svojim zamislim. Nekje je v ospredju velik metulj in v ozadju tri drobne srne, drugje drevo odseva svojo ponosno podobo v ogledalu vode, ponekod čas določa barva (prevladujoča belina pozimi) ali dramatično dogajanje (črn oblak ptic na drevesu). Zaradi napetosti, ki jo je Polona Lovšin ustvarila na tej temni, zaradi prhutajočih črnih ptic skoraj črni podobi, spominja na napetost znamenitega prizora iz filma *Ptiči* Alfreda Hitchcocka, enega najbolj znanih režiserjev vseh časov. Ali na najbolj znano pesem Edgarja Allana Poeja *Krokar*. A tudi na krokarja slovenskega pesnika Daneta Zajca in množice temno srepečih krokarjev slikarja Jožeta Tisnikarja. Ilustracija, ki jemlje dih.

Končana pa je tudi slikanica, ki si jo je Polona Lovšin od nekdaj želela naslikati, *Deklica z vžigalicami* Hansa Christiana Andersena (Sanje, 2020). Morala je dozoreti v izkušeno ilustratorico s samosvojim stilom, da si je upala popolnoma po svoje ustvariti brezčasno in tragično zgodbo o revni deklici, ki si na Silvestrov večer ne upa domov, ker ni prodala nobene škatlice vžigalic. Na eni osrednjih ilustracij so na okroglem panoju sredi mesta izslikani ekspresivni obrazi odraslih, opazne pa so tudi poze z rokami, ki s presunljivimi gestami simbolizirajo obup in žalost. A to ni ulica iz Andersenovega časa, ampak iz današnjega, sodobnega sveta, kjer sta – sporočajo naslikane podobe – žalost in osamljenost še prav tako prevečkrat navzoči. Pročelja hiš so preplepljena z današnjimi sporočili na velikih plakatih, porisana z grafiti, ponekod z otroškimi risbicami. Paradoksalno je na stenah izslikana tudi zgodovina,

bodeča žica, otroški obrazi iz petdesetih let prejšnjega stoletja, podoba delavca z značilno dvignjeno roko in trpeče matere z otrokom v naročju ob njegovih nogah, za današnjost značilen moški akt, s cvetjem obdana deklica na mrtvaškem odru ter do nerazpoznavnosti zmečkani in raztrgani ostanki nalepljenega plakata. In na tleh te ulice (v kotu podobe) kljub strašnemu mrazu starec bere časopis, v centru slike pa tava drobcena bosonoga deklica, ki v predpasničku skriva vžigalice na zadnji večer v letu. Tako sodobno predstavljen čarobni sanjski svet strašljivih senc, upodobljen s temno poudarjenimi pastelnimi konturami, kot podoba čiste ljubezni ožarja lik svetlolase deklice z velikimi svetlimi očmi, namenoma povsod naslikane ljubko, s smehljajem, ki ji, čeprav otožen, počiva na obrazu. Brezčasno izslikana pripoved, ki osvetljuje človeško krhkost in moč domišljije, ki ponuja upanje. Presunljivo.

Dober ilustrator mora znati pripovedovati s svojimi likovnimi sredstvi in ta morajo biti utemeljena s slikarsko izkušnjo. Večina ilustratorjev stoji pri vsakem naročilu pred temeljnim vprašanjem – kako se lotiti zgodbe, kako do potankosti prodreti v bistvo literarne predloge, kako jo čim bolj prepričljivo likovno interpretirati, kako se ji s svojim delom postaviti ob bok ali kako jo nadgraditi. Koliko visok cilj doseže v tem pogledu ilustrator, je seveda odvisno od njegovih ambicij, moči in prepričljivosti njegove pripovedi²⁸. Polona Lovšin ob dani literarni predlogi vedno najde dovolj ustvarjalnega prostora zase. Naslikanim človeškim in živalskim²⁹ junakom ter njihovim dogodivščinam, ki so lahko tudi izjemno dramatične, je posvetila vso svojo ustvarjalno energijo, hkrati pa se ji je ob njih resnično odprla njena otroško romantična³⁰ duša.

²⁸ Tatjana Pregl Kobe, *Ilustracija v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas*, predavanje, Galerija Velenje, Velenje, 1. 10. 2019

²⁹ *Živali, živali vsenaokrog*, Niko Grafenauer, Založba Grafenauer, 2020

³⁰ Polona Lovšin: »Nasploh me privlačijo stari svetovi, sem popoln nostalgik.« *Album slovenskih ilustratorjev*, uredila Alenka Veler, MK, 2005